یادداشت

خشونت علیه زنان سالمند در ایران و راهکارهایی برای کاهش آن

نویده‌بصیر

خشونت علیه زنان سالمند در ایران مسئله‌ای جدی و عمیق است که در عین اهمیت، کمتر به آن پرداخته شده است. سالمندی با تغییرات جسمی، روانی و اجتماعی همراه است و زنان سالمند به دلیل شرایط فرهنگی، اقتصادی و ساختاری، بیش از دیگر گروه‌ها در معرض آسیب و خشونت قرار دارند. در ایران، با توجه به ساختار خانواده‌های سنتی و نگاه‌های غالب به نقش زنان در جامعه، زنان سالمند اغلب تحت تاثیر خشونت‌های جسمی، روانی و حتی اقتصادی قرار می‌گیرند. این خشونت می‌تواند اشکال مختلفی داشته باشد؛ از بی‌توجهی به نیازهای آنان و نادیده‌گرفتنشان تا خشونت‌های جسمی و کلامی که تاثیرات مخربی بر زندگی و سلامت روانی و جسمی آنها دارد.

خشونت علیه زنان سالمند در ایران بیشتر به دلیل عوامل ساختاری و فرهنگی رخ می‌دهد. یکی از علل اصلی آن، ساختار سنتی خانواده و دیدگاه‌های مردسالارانه است که باعث شده تا زنان سالمند اغلب به عنوان افراد وابسته به خانواده دیده شوند. بسیاری از زنان سالمند در ایران از نظر اقتصادی به فرزندان یا همسران خود وابسته‌اند و همین وابستگی آنها را در معرض خشونت و بی‌توجهی قرار می‌دهد. در این شرایط، زنان سالمند نه‌تنها آزادی انتخاب در بسیاری از جنبه‌های زندگی خود را از دست می‌دهند، بلکه گاهی مجبور به تحمل شرایطی می‌شوند که حقوق ابتدایی آنها را نادیده می‌گیرد. از سوی دیگر، نهادهای حمایتی و قوانین کافی برای حمایت از زنان سالمند در برابر خشونت وجود ندارد یا در اجرای آنها کاستی‌هایی مشاهده می‌شود.

بر اساس آمارهای منتشرشده، شیوع خشونت علیه زنان سالمند در ایران به‌ویژه در خانواده‌ها نسبتا بالاست. در مطالعه‌ای که در سال‌های اخیر انجام شده است، مشخص شد بیش از ۴۰ درصد از زنان سالمند ایرانی نوعی از خشونت را تجربه کرده‌اند. این خشونت‌ها شامل موارد جسمی، روانی و اقتصادی می‌شود و اغلب از سوی نزدیکان این زنان، به‌ویژه فرزندان و همسران صورت می‌گیرد. خشونت جسمی یکی از انواع شایع خشونت است که متاسفانه در شرایط خاصی حتی به آسیب‌های جدی و ناتوانی جسمی زنان سالمند منجر می‌شود. علاوه بر این، بسیاری از زنان سالمند نیز به دلیل مشکلات اقتصادی مورد سوءاستفاده قرار می‌گیرند و از منابع مالی خود محروم می‌شوند. در مواردی، دارایی‌ها و املاک زنان سالمند توسط فرزندان یا افراد دیگر از دسترس آنان خارج شده و استقلال اقتصادی آنان را کاملا از بین می‌برد. خشونت روانی نیز از دیگر مسائل شایع است که شامل تحقیر، بی‌احترامی و نادیده‌گرفتن احساسات و نیازهای عاطفی زنان سالمند است.

مشکل دیگری که در زمینه خشونت علیه زنان سالمند در ایران وجود دارد، ضعف آگاهی عمومی و ناآشنایی جامعه با مفهوم خشونت علیه سالمندان است. بسیاری از افراد در جامعه خشونت علیه سالمندان را جدی نمی‌گیرند و حتی برخی رفتارهای توهین‌آمیز یا محدودکننده نسبت به سالمندان را طبیعی می‌دانند. این مسئله ریشه در فرهنگ و باورهای غلط دارد که سالمندان را افرادی غیرمفید و وابسته می‌بیند و برایشان احترام و حقوق خاصی قائل نیست. با این حال، سالمندان به عنوان افراد دارای تجربه و دانش، می‌توانند نقش مهمی در خانواده و جامعه ایفا کنند، اما نبود آگاهی و باورهای غلط مانع از آن می‌شود که سالمندان، به‌ویژه زنان سالمند، به شکلی مؤثر در جامعه بذیرفته شوند و از حقوق خود بهره‌مند شوند.

برای مقابله با این مشکل و کاهش خشونت علیه زنان سالمند، نیازمند اقدامات اجتماعی و سیاست‌گذاری‌های دقیق هستیم. نخستین گام در این زمینه افزایش آگاهی عمومی است. رسانه‌ها می‌توانند نقش مؤثری در ترویج آگاهی و اطلاع‌رسانی درباره حقوق سالمندان و عواقب خشونت علیه آنان ایفا کنند. برگزاری برنامه‌های آموزشی در مدارس، دانشگاه‌ها و مکان‌های عمومی می‌تواند در تغییر نگرش جامعه نسبت به سالمندان مؤثر باشد و باعث شود رفتارهای خشونت‌آمیز و ناعادلانه علیه زنان سالمند کاهش یابد. در کنار این، حمایت‌های قانونی نیز اهمیت زیادی دارد. باید قوانین حمایتی مشخصی برای زنان سالمند تدوین شود که آنان را در برابر انواع خشونت محافظت کند. این قوانین باید به‌طور دقیق و جامع اجرا شوند و افرادی که به زنان سالمند آسیب می‌رسانند، مجازات شوند تا به نوعی از خشونت‌های بعدی پیشگیری شود.

اقدامات اجتماعی نیز نقش بسیار مهمی در کاهش خشونت علیه زنان سالمند دارند. ایجاد مراکز مشاوره و حمایت روان‌شناختی برای زنان سالمند یکی از راهکارهای مؤثری است که می‌تواند به کاهش آسیب‌های روانی ناشی از خشونت کمک کند. این مراکز می‌توانند به زنان سالمند کمک کنند تا با مشکلات خود مواجه شوند و از راه‌های مؤثری برای مقابله با خشونت و آسیب‌های اجتماعی برخوردار شوند. همچنین باید خدمات بهداشتی و درمانی مناسبی برای سالمندان فراهم شود تا در صورت نیاز به‌راحتی بتوانند از امکانات درمانی و پزشکی بهره‌مند شوند. ایجاد برنامه‌های رفاهی و تفریحی برای زنان سالمند نیز می‌تواند آنان را از احساس انزوا و تنهایی خارج کند و به افزایش اعتمادبه‌نفس و رضایت از زندگی‌شان کمک کند.

همچنین لازم است که نهادهای خیریه و سازمان‌های غیردولتی نیز در این زمینه فعالیت بیشتری داشته باشند و با اجرای برنامه‌های حمایتی و آگاهی‌بخش به سالمندان کمک کنند. نهادهای خیریه می‌توانند با فراهم‌کردن خدمات مالی و رفاهی به زنان سالمند کمک کنند تا از لحاظ اقتصادی مستقل‌تر شوند و نیازمند خدمات مالی دیگران نباشند. این امر می‌تواند به کاهش خشونت‌های اقتصادی علیه زنان سالمند کمک کند و آنان را در برابر سوءاستفاده‌های مالی محافظت کند.

با این وجود، حل مشکل خشونت علیه زنان سالمند تنها با تغییرات اجتماعی و قانونی ممکن نیست و نیازمند تغییرات فرهنگی و ارتقای نگاه جامعه به زنان سالمند است. جامعه باید سالمندان را به عنوان افرادی مفید و بازرزش بدانند و آنان را در فرایندهای اجتماعی مشارکت دهد. آموزش‌هایی که به کودکان و جوانان داده می‌شود، باید شامل احترام به سالمندان و درک نیازها و احساسات آنان باشد. همچنین لازم است که کلیشه‌ها و باورهای نادرست در مورد سالمندان اصلاح شود تا جامعه به سوی برخوردی انسانی‌تر و محترمانه‌تر با سالمندان حرکت کند.

به‌طور کلی، خشونت علیه زنان سالمند در ایران نیازمند توجه و رسیدگی جدی است. این مسئله نه‌تنها بر سلامت جسمی و روانی زنان سالمند تاثیر منفی می‌گذارد، بلکه عواقب اجتماعی گسترده‌ای نیز دارد و نشان‌دهنده ضعف‌های فرهنگی و ساختاری جامعه است. با اجرای برنامه‌های آگاهی‌بخش، حمایت‌های قانونی و ایجاد ساختارهای رفاهی و اجتماعی، می‌توان به کاهش خشونت علیه زنان سالمند کمک کرد و آنان را به عنوان افراد بازارزش و محترم در جامعه پذیرفت.

تخریب و خطر در کمین میراث فرهنگی شیراز

صبارضایی

مشکلات و اتفاقاتی که در استان فارس برای بافت تاریخی و آثار تاریخی می‌افتد، تمامی ندارد و در نزدیکی بافت تاریخی ساخت‌وساز آغاز شده است. فروتشست زمین همه آثار موجود در مرودشت را تهدید می‌کند و تخت جمشید نیز از آن در امان نیست. کل سنگ‌ها در حال ازبین‌بردن نقش برجسته‌های تخت جمشید هستند و مشکلات همچنان ادامه دارد، اما مسئولان با رسیدگی نمی‌کنند یا کارشکنی می‌کنند. عملیات اجرایی متروه در جوار آثار باستانی و بافت تاریخی صورت می‌گیرد و اداره راه و شهرسازی شیراز هیچ ابایی از تخریب ندارد.

مجددا فعالیت‌هایی در نزدیکی بافت تاریخی آثار شده که فعالان میراث فرهنگی را نگران کرده است. محمدمهدی کلانتری، دبیر پویش ملی نجات بافت‌های تاریخی ایران، به «شرق» گفت: بسیاری از اقداماتی که تاکنون انجام شده است، در دولت پیشین و دولت احمدی‌نژاد بوده است. در دولت پیشین مطالبه دوساله برای جلوگیری از تخریب بافت تاریخی شیراز داشتیم. مرداد ۱۴۰۲ بافت ۳۶۰هکتاری به‌طور کامل ثبت ملی شد. او افزود: اقدام دیگر در دولت پیشین ارسال لایحه‌ای به دیوان عدالت اداری بود؛ با کمک انجمن دوستداران قانون‌مدار میراث فرهنگی، لایحه‌ای تنظیم شد برای دیوان عدالت اداری و درخواست این بود که تفویض اختیار استانی باطل شود.

کلانتری گفت: در سفر ۲۲ مهر ۱۴۰۰ هیئت دولت به شیراز، پروژه طرح توسعه ۵۷هکتاری به‌عنوان طرح نائمام و برزمین‌مانده مجددا مصوب شده بود و جزء مصوبات سفر این بود که تهیه و تصویب طرح از طرف شورای عالی معماری و شهرسازی به استان فارس تفویض اختیار شود. با این شکایت به دیوان عدالت اداری موفق شدیم تفویض اختیار را باطل کنیم. در آخرین مکاتبه آقای مخبر، معاون دولت قبل، در نامه به وزیر شهرسازی بذریاش اعلام کرد که باید تهیه و تصویب طرح در شورای عالی نهایی شود.

به گفته او، تقلب‌هایی انجام شد و چند پلاک تخریب شد که از سوی شهرسازی بود ولی زیربوستی بود. کلانتری گفت: مسئله کنونی این است که یکباره بدون در نظر گرفتن و تصویب از طرف شورای عالی، مساحت ۳.۵ هکتار در شرق حرم شاهچراغ در محدوده‌ای که حد فاصل سال‌های ۸۹ تا ۹۶ تملک اجباری و تخریب شده بود و ۱۰ بنای ثبت ملی بین تخریبی‌ها وجود داشت و این سال‌ها به صورت پارکینگ استفاده موقت می‌شد، در آبان‌ماه جباری کل محدوده حصارکشی شده از طرف حرم شاهچراغ تجهیز گاراژه شده و عملیات گودبرداری بدون طی روند تهیه و تصویب طرح آغاز شده است.

او افزود: دو خطا تاریخی را حصار نکشیدند، اما بخشی از کار را شروع کردند که مداخله کالبدی سنگین آغاز کند و طبق ماتفوای که در برنامه ترا در شبکه یک در تاریخ ۳۰ بهمن ۱۴۰۱ اتفاق افتاد که من هم حضور داشتم، آقای علیرضا صحرایان، معاون عمرانی حرم شاهچراغ، به‌عنوان مدافع طرح توسعه حرم اعلام کرد که در این محدوده ۳.۵هکتاری قرار است حفاری کند. سپس امیرعلم احداث بشود و گفت این مداخله در چهاردیواری حرم انتظار می‌افتد و مدعی شد در تملک حرم است و هماهنگ ما می‌کند. او گفت: ۱۰-۱۰ سال پیش محل زندگی مردم بود و با تملک اجباری و به زور از مردم گرفته شد.

کلانتری گفت: در این قسمتی که در حال ساخت‌وساز هستند، چهار بنای تاریخی باقی مانده است. در زمان تخریب بافت تاریخی در سال ۹۶ شورای امنیت ملی ورود کرد و دستور توقف داد. اکنون قرار است در همین مکان قبرسازی کنند. مشکل اینجاست که این توسعه به مرور زمان بافت تاریخی را نابود می‌کند. زمانی که صحن احداث کنند، در کنار آن پارکینگ نیز خواهند ساخت. این تخریب و توسعه قرار نیست متوقف شود. قانون نیز تفویض اختیاری به آنها نکرده است. وزیر راه و شهرسازی، رئیس شورای عالی شهرسازی است. او باید طرح را ببیند و تأیید کند.

فروتشست؛ مشکلی که باید جدی گرفته شود

فروتشست به مرور زمان موجب رانش کوه شده و به تدریج آسیب‌های بسیاری به تخت جمشید وارد می‌کند.

سیاوش آریا، فعال میراث فرهنگی در استان فارس، به «شرق» گفت: وضعیت تخت جمشید و نقش رستم اکنون بحرانی است. دلیل آن نیز ضعف مدیریتی است. فروریختن سقف آرامگاه اردشیر دوم به دلیل بارندگی بود اما در این چند ماه اخیر مدیریت پارسه آن را مرمت و بازسازی نکرده است. چنین اتفاقاتی در تمام دنیا رخ می‌دهد، آثار باستانی بر اثر بارندگی و مسائل جوی تخریب می‌شوند اما مدیریت باید آن را بازسازی کند. متاسفانه مدیریت پنهان‌کاری کرده و وظایف خود را به‌درستی انجام نداده است.

او افزود: در حریم درجه یک تخت جمشید نیز مجوز احداث کافی‌شاپ و سرویس بهداشتی صادر شده است. این در حالی است که ساخت‌وساز در حریم درجه یک به فاصله کمتر از ۵۰۰ مترمربع از بنا ممنوع است. درخت رویه‌روی پارسه خشکیده است.

آریا درباره تأثیر فروتشست بر روی پارسه و نقش رستم و دیگر آثار باستانی مرودشت گفت: پارسه در بالای شیب واقع شده است و کف زمین قرار ندارد. اما اگر در آینده به آن رسیدگی نکنند، برای ۲۰ سال دیگر پارسه و همه تخت جمشید نیز خواهند شد. فروتشست آسیب‌رسان است. به کوه هم آسیب وارد کرده و کوه نیز رانش خواهد کرد. او با انتقاد از رسانه‌ها گفت: رسانه‌ها تنها به کهنه‌پرستی اشاره می‌کنند و به نظر می‌رسد همه آنها به آن اهمیت می‌دهند، درصورتی‌که فروتشست به همه تخت جمشید و آثار باستانی موجود در مرودشت صدمه وارد خواهد کرد. است که تخت جمشید بر روی صخره واقع شده اما این امر هیچ محدودیتی برای آسیب‌رسانی فروتشست به آن ایجاد نکرده و این از باستانی بزرگ از صدمات آن دور نخواهد بود.

کل سنگ‌ها و فروتشست؛ خطراتی که آثار باستانی را تهدید می‌کنند

به‌جز مشکل فروتشست، کل‌سنگ‌ها نیز آسیب‌های بسیاری به تخت جمشید وارد کرده‌اند. علیرضا جعفری‌زند، باستان‌شناس و عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد، به «شرق» گفت: فروتشست قطعا به تخت جمشید نیز آسیب وارد خواهد کرد، اما مسئله مهم این است که نه‌تنها تخت جمشید، بلکه همه آثار باستانی مرودشت متعلق به دوره هخامنشی هستند. او افزود: آثار باستانی واقع‌شده در مرودشت همگی در معرض خطر هستند. بسیاری از آثار باستانی در آن محدوده متعلق به خشایارشاه بوده و قسمت جنوبی تخت جمشید آثار باستانی بسیاری وجود دارند که فروتشست صدمات بسیاری به همگی وارد خواهد کرد.

جعفری‌زند با اشاره به اینکه مسائل و مشکلات بسیار مهمی اکنون گریبان آثار باستانی در آن محوطه را گرفته است، گفت: کل‌سنگ‌ها در حال محوکردن نقش‌های برجسته هستند، اما هیچ اقدامی برای رفع این مشکل نمی‌شود.

او راهکار این مشکل را کمک‌گرفتن از متخصصان بین‌المللی نامید و گفت: اگر در چیزی تبحر نداریم، می‌توانیم از تجربه جهانی استفاده کنیم. در تمام دنیا برای آثار جهانی در معرض خطر از متخصصان در همه دنیا دعوت به همکاری می‌شود. راهکار فعلا این نیست که به جای متخصصان ماهر از دانشجویان بی‌تجربه استفاده شود. جعفری‌زند گفت: هزینه این مرمت‌ها و حفاظت از آثار باستانی باید برآورد شود. اما این آثار به حدی ارزشمند هستند که هر میزان به نیاز باشد باید برای آنها هزینه شود.

مدیریت فروتشست‌ها در اولویت قرار دارد

مدیر پایگاه میراث جهانی تخت جمشید گفت: مدیریت بحران فروتشست در محدوده‌های میراث جهانی در اولویت اقدامات معاونت میراث فرهنگی است.

به گزارش روابط‌عمومی وزارت میراث فرهنگی، علیرضا عسگری‌چاوردی، مدیر پایگاه میراث جهانی تخت جمشید، درخصوص موضوع فروتشست در محدوده تاریخی پارسه گفت: در هفتم آبان ۱۴۰۳ کارگروه فنی پایگاه‌های میراث جهانی معاونت میراث فرهنگی کشور با دستور کار بررسی وضعیت بحران فروتشست محدوده میراث جهانی پارسه و حریم آن تشکیل جلسه داد.

عسگری‌چاوردی گفت: بر اساس پیشنهاد کارگروه فنی شورای ملی مدیریت بحران در محدوده‌های میراث جهانی و ملی در وزارت میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی در حال تشکیل بوده و مقرر است در این شورا کلیه دستگاه‌ها و نهادهای اجرائی و علمی مرتبط با بحران فروتشست که در محدوده‌های میراث فرهنگی فعالیت می‌کنند، عضویت داشته باشند.

مدیر پایگاه میراث جهانی پارسه ادامه داد: بر اساس مطالعات انجام‌شده دشت مودشت به عنوان یکی از پهنه‌های جغرافیایی کشور است که با چالش در بحران فروتشست در بخش‌های مختلف مواجه شده است.

او افزود: با توجه به اینکه دو اثر ارزشمند تخت جمشید و نقش رستم در این دشت قرار گرفته‌اند، لزوم پایش و رصد هر نوع فروتشست بر آثار تاریخی حائز اهمیت است و ضرورت دارد و در جلسه کارگروه فنی پایگاه‌های میراث جهانی تصریح شد تا پایگاه میراث جهانی تخت جمشید طرح جامع مطالعاتی در حوزه فروتشست به عرصه و حریم تخت جمشید و نقش رستم را تهیه کند تا در جلسه شورای ملی مدیریت بحران فروتشست در محدوده‌های میراث جهانی و ملی مورد بررسی و نهایتا تصویب قرار گیرد.

علیرضا عسگری‌چاوردی گفت: بحران فروتشست و تغییرات اقلیمی در سال‌های اخیر به یکی از بحران‌های اصلی طبیعی در جهان بدل شده و ایران نیز در جهت مدیریت بحران این پدیده تلاش‌های علمی و اجرائی گسترده‌ای را شروع کرده است.

برنامه مطالعات نقش رستم با مجوز پژوهشگاه میراث فرهنگی و همکاری مشترک دانشگاه شیراز انجام شد که نتایج اولیه این بررسی نشان می‌دهد عمق و میزان تأثیر فروتشست‌ها و فروشست‌ها همراه با تشکیل فروچاله‌ها و شکاف‌های سطح‌الارضی در بخش‌های مختلف این محوطه راهکارهای متنوعی می‌طلبد. با توجه به مقیاس و ابعاد محوطه و میزان تأثیر آنها بر آثار باستانی، متخصصان و استادان شورای تخصصی راهکارهای علمی و اجرائی لازم را پیشنهاد دادند.

عملیات اجرائی خط ۲ متروی شیراز در جوار حافظیه

با وجودی که قریب به یک ماه پیش میراث فرهنگی اعلام کرده بود عملیات اجرائی خط ۲ متروی شیراز در جوار حافظیه متوقف شده است، اما برخی دوستداران میراث فرهنگی اعلام کرده بودند این کار انجام نشده است. بااین‌حال، در گفت‌وگو با مسئولان شهری شیراز مشخص شد که این عملیات واقعا متوقف شده است. البته بنا بر گفته مدیرکل میراث فرهنگی، بررسی‌های اولیه کارشناسان میراث نشان می‌دهد این عملیات خطری برای بنای تاریخی حافظیه ندارد.

اما یک ماه از اجرای خط ۲ متروی شیراز در جوار حافظیه و احتمال بروز خطر برای این بنای تاریخی می‌گذرد. تاکنون آثار و سوءتهای زیادی در دشت مودشت به عنوان یکی از پهنه‌های جغرافیایی کشور است که با چالش در بحران فروتشست در بخش‌های مختلف مواجه شده است.

او افزود: با توجه به اینکه دو اثر ارزشمند تخت جمشید و نقش رستم در این دشت قرار گرفته‌اند، لزوم پایش و رصد هر نوع فروتشست بر آثار تاریخی حائز اهمیت است و ضرورت دارد و در جلسه کارگروه فنی پایگاه‌های میراث جهانی تصریح شد تا پایگاه میراث جهانی تخت جمشید طرح جامع مطالعاتی در حوزه فروتشست به عرصه و حریم تخت جمشید و نقش رستم را تهیه کند تا در جلسه شورای ملی مدیریت بحران فروتشست در محدوده‌های میراث جهانی و ملی مورد بررسی و نهایتا تصویب قرار گیرد.

مدیریت فروتشست‌ها در اولویت قرار دارد

مدیر پایگاه میراث جهانی تخت جمشید گفت: مدیریت بحران فروتشست در محدوده‌های میراث جهانی در اولویت اقدامات معاونت میراث فرهنگی است.

به گزارش روابط‌عمومی وزارت میراث فرهنگی، علیرضا عسگری‌چاوردی، مدیر پایگاه میراث جهانی تخت جمشید، درخصوص موضوع فروتشست در محدوده تاریخی پارسه گفت: در هفتم آبان ۱۴۰۳ کارگروه فنی پایگاه‌های میراث جهانی معاونت میراث فرهنگی کشور با دستور کار بررسی وضعیت بحران فروتشست محدوده میراث جهانی پارسه و حریم آن تشکیل جلسه داد.

عسگری‌چاوردی گفت: بر اساس پیشنهاد کارگروه فنی شورای ملی مدیریت بحران در محدوده‌های میراث جهانی و ملی در وزارت میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی در حال تشکیل بوده و مقرر است در این شورا کلیه دستگاه‌ها و نهادهای اجرائی و علمی مرتبط با بحران فروتشست که در محدوده‌های میراث فرهنگی فعالیت می‌کنند، عضویت داشته باشند.

مدیر پایگاه میراث جهانی پارسه ادامه داد: بر اساس مطالعات انجام‌شده دشت مودشت به عنوان یکی از پهنه‌های جغرافیایی کشور است که با چالش در بحران فروتشست در بخش‌های مختلف مواجه شده است.

او افزود: با توجه به اینکه دو اثر ارزشمند تخت جمشید و نقش رستم در این دشت قرار گرفته‌اند، لزوم پایش و رصد هر نوع فروتشست بر آثار تاریخی حائز اهمیت است و ضرورت دارد و در جلسه کارگروه فنی پایگاه‌های میراث جهانی تصریح شد تا پایگاه میراث جهانی تخت جمشید طرح جامع مطالعاتی در حوزه فروتشست به عرصه و حریم تخت جمشید و نقش رستم را تهیه کند تا در جلسه شورای ملی مدیریت بحران فروتشست در محدوده‌های میراث جهانی و ملی مورد بررسی و نهایتا تصویب قرار گیرد.

علیرضا عسگری‌چاوردی گفت: بحران فروتشست و تغییرات اقلیمی در سال‌های اخیر به یکی از بحران‌های اصلی طبیعی در جهان بدل شده و ایران نیز در جهت مدیریت بحران این پدیده تلاش‌های علمی و اجرائی گسترده‌ای را شروع کرده است.

برنامه مطالعات نقش رستم با مجوز پژوهشگاه میراث فرهنگی و همکاری مشترک دانشگاه شیراز انجام شد که نتایج اولیه این بررسی نشان می‌دهد عمق و میزان تأثیر فروتشست‌ها و فروشست‌ها همراه با تشکیل فروچاله‌ها و شکاف‌های سطح‌الارضی در بخش‌های مختلف این محوطه راهکارهای متنوعی می‌طلبد. با توجه به مقیاس و ابعاد محوطه و میزان تأثیر آنها بر آثار باستانی، متخصصان و استادان شورای تخصصی راهکارهای علمی و اجرائی لازم را پیشنهاد دادند.

وضعیت تخت جمشید و نقش رستم اکنون بحرانی است. دلیل آن نیز ضعف مدیریتی است. فروریختن سقف آرامگاه اردشیر دوم به دلیل بارندگی بود اما در این چند ماه اخیر مدیریت پارسه آن را مرمت و بازسازی نکرده است. چنین اتفاقاتی در تمام دنیا رخ می‌دهد، آثار باستانی بر اثر بارندگی و مسائل جوی تخریب می‌شوند اما مدیریت باید آن را بازسازی کند. متاسفانه مدیریت پنهان‌کاری کرده و وظایف خود را به‌درستی انجام نداده است.

یادداشت

بحران آب و تغییرات اقلیمی در ایران

محمدرضاناسدی
کارشناس محیط‌زیست

کمبود آب در ایران یکی از بزرگ‌ترین بحران‌های زیست‌محیطی و اقتصادی کشور در دهه‌های اخیر به شمار می‌رود که بر اثر ترکیبی از عوامل مختلف ازجمله تغییرات اقلیمی، سوءمدیریت منابع آب، افزایش جمعیت و الگوی مصرف ناپایدار به وجود آمده است. ایران با اقلیم خشک و نیمه‌خشک، همواره با چالش کمبود آب مواجه بوده است، اما در سال‌های اخیر این مشکل به دلیل افزایش دمای کره زمین و تغییرات اقلیمی، ابعاد تازه و پیچیده‌تری پیدا کرده است. طبق گزارش‌ها، در سه دهه اخیر میزان بارندگی در ایران به‌طور متوسط سالانه ۲۵ میلی‌متر کاهش یافته است. این کاهش بارندگی‌ها به دلیل تغییرات الگوی بارش و افزایش دما رخ داده است که باعث شده بسیاری از مناطق کشور با خشک‌سالی‌های شدید و بی‌دریی روبه‌رو شوند. سازمان هواشناسی ایران گزارش داده که میانگین دمای سالانه کشور در دهه گذشته به میزان ۱.۸ درجه سانتی‌گراد افزایش یافته است که این افزایش دما باعث تبخیر بیشتر آب از سطح زمین و منابع آبی شده و فشار بیشتری بر منابع آب وارد آورده است.

از سوی دیگر، تغییرات اقلیمی باعث کاهش بارش‌های برفی در مناطق کوهستانی شده که این امر منبع مهمی از آب‌های زیرزمینی و رودخانه‌های فصلی ایران را به خط انداخته است. کاهش بارش‌های برفی به‌ویژه در رشته‌کوه‌های زاگرس و البرز موجب کاهش ذخایر طبیعی آب شده و بر سیستم‌های آبیاری و کشاورزی کشور تأثیر منفی گذاشته است. از آنجا که بسیاری از منابع آب در ایران از رواناب‌های ناشی از ذوب برف و یخچال‌های طبیعی تغذیه می‌شوند، کاهش این ذخایر بر تأمین آب شرب و کشاورزی تاثیر درخور توجهی دارد. از سوی دیگر، بررسی‌ها نشان می‌دهند که تغییرات اقلیمی به افزایش شدت و فراوانی پدیده‌های جوی نامساعد مانند سیل و توفان‌های گردوغبار نیز منجر شده که این شرایط خود به مشکلات زیست‌محیطی جدید و پیچیده‌تر دامن زده است. برای مثال در سال‌های اخیر استان‌های خوزستان، سیستان‌وبلوچستان و کرمان با توفان‌های گردوغبار شدیدی مواجه بوده‌اند که علاوه بر مشکلات تنفسی، باعث کاهش کیفیت و سلامت منابع آبی شده است.

کمبود آب در ایران به دیلی کاهش منابع آب‌های زیرزمینی نیز بحرانی شده است. با توجه به کاهش میزان بارندگی و افزایش نیازهای آبی کشور، فشار بیش از حدی بر منابع آب زیرزمینی وارد آمده است. بر اساس آمارهای وزارت نیرو، بیش از ۵۰ درصد از منابع آب زیرزمینی کشور در وضعیت بحرانی قرار دارند. این برداشت بی‌رویه، در کنار تبخیر بالا و کاهش بارندگی، باعث افت سطح آب‌های زیرزمینی و در نتیجه فرونشست زمین در بسیاری از مناطق کشور شده است. برای مثال، شهرهای تهران، اصفهان و مشهد ازجمله مناطقی هستند که بیشترین تأثیرات فرونشست زمین را تجربه کرده‌اند. به‌طور میانگین، ایران سالانه شاهد فرونشست زمین به میزان ۲۵ تا ۳۰ سانتی‌متر است که این موضوع پیامدهایی جدی ازجمله تخریب زیرساخت‌ها، جاده‌ها و تاسیسات شهری را به همراه دارد. کاهش ذخایر آب زیرزمینی نه‌تنها در شهرها، بلکه در روستاهای ایران نیز پیامدهای شدیدی داشته و باعث شده بسیاری از روستاها به دلیل کمبود آب از سکنه خالی شوند. در سال‌های اخیر، استان‌های خراسان جنوبی، سیستان‌وبلوچستان و کرمان با بیشترین میزان مهاجرت ناشی از کمبود آب مواجه بوده‌اند.

بخش کشاورزی که بزرگ‌ترین مصرف‌کننده منابع آبی کشور است، بیشترین تأثیر را از کمبود آب پذیرفته است. بیش از ۹۰ درصد از منابع آب تجدیدپذیر کشور در بخش کشاورزی مصرف می‌شود که این مصرف در اغلب موارد به‌طور غیرپهینه و با تکنولوژی‌های قدیمی و پرمصرف انجام می‌گیرد. بسیاری از کارشناسان معتقدند که تغییرات اقلیمی و کمبود آب باید به تغییر الگوی کشت و بهبود روش‌های آبیاری منجر شود. با این حال تغییر در ساختار کشاورزی کشور و تشویق به استفاده از محصولات کم‌آب‌بر نیازمند برنامه‌ریزی طولانی‌مدت و سیاست‌های حمایتی قوی است. درحال‌حاضر بسیاری از کشاورزان به دلیل نبود آگاهی یا امکانات لازم، همچنان به کشت محصولاتی که نیاز به آب فراوان دارند، ادامه می‌دهند. از طرفی، نبود سیاست‌های حمایتی کافی برای توریج آبیاری مدرن و کارآمد، وضعیت را دشوارتر کرده است. این موضوع به‌ویژه در استان‌هایی مانند خوزستان، فارس و کرمان که اقتصاد محلی وابستگی زیادی به کشاورزی دارد، بسیار برنرنگتر است.

علاوه بر کشاورزی، صنایع نیز از کمبود آب تاثیر پذیرفته‌اند. با توجه به اینکه بسیاری از صنایع در ایران در مناطقی ایجاد شده‌اند که با کمبود آب مواجه‌اند، این صنایع ناچارند از منابع آبی مشترک با بخش کشاورزی و شرب استفاده کنند. این موضوع رقابتی ناپرابر برای دسترسی به آب ایجاد کرده و به کمبود منابع آبی در مناطق صنعتی دشت نخشیده است. صنایع بزرگ مانند فولاد و پتروشیمی که مصرف آب بالایی دارند، درحال‌حاضر به دلیل کمبود آب مجبور به کاهش تولید یا تغییر مکان به مناطق دیگر شده‌اند.

بر اساس گزارش‌های بین‌المللی، ایران در میان ۲۰ کشور جهان با بیشترین خطر ناشی‌ی از بحران آب قرار دارد. با توجه به روند کنونی کاهش بارندگی و افزایش دما، پیش‌بینی‌ها نشان می‌دهد که ایران ممکن است تا سال ۲۰۵۰ تا کاهش ۳۰درصدی منابع آب تجدیدپذیر خود مواجه شود. این پیش‌بینی‌ها نشان‌دهنده اهمیت اقدامات فوری و سیاست‌های پایدار برای مقابله با بحران آب است. از این‌رو متخصصان تاکید دارند که باید برای مدیریت منابع آب کشور از روش‌های نوین مانند فناوری‌های صرفه‌جویی در مصرف آب، بازچرخانی آب و استفاده از منابع آب شور در بخش صنعت استفاده شود.

در کنار این اقدامات، اصلاح الگوی مصرف آب در بخش خانگی و عمومی نیز اهمیت بالایی دارد. سرانه مصرف آب خانگی در ایران به‌طور متوسط بیشتر از میانگین جهانی است و نشان‌دهنده نیاز به افزایش آگاهی عمومی در این زمینه است. کمپین‌های آگاهی‌بخشی و آموزش در مدارس و رسانه‌ها می‌تواند نقش مؤثری در کاهش مصرف آب داشته باشد. علاوه‌براین، افزایش قیمت آب به‌عنوان راهکاری اقتصادی و مؤثر برای کاهش مصرف نیز می‌تواند مطرح باشد. هرچند این امر باید در نظر رفتن توان اقتصادی اقشار مختلف جامعه اجرا شود.

در نهایت، برای مقابله با بحران آب در ایران، همکاری گسترده و هم‌افزایی میان نهادهای دولتی، بخش خصوصی و جامعه مدنی ضروری است. سیاست‌گذاری‌های بلندمدت، مدیریت یکپارچه منابع آبی و ایجاد زمینه‌های قانونی لازم برای جلوگیری از برداشت بی‌رویه از منابع آب زیرزمینی باید در دستور کار قرار گیرد. کشورهایی مانند استرالیا و اسپانیا که تجربه بحران آب را داشته‌اند، نشان داده‌اند که با اقدامات مؤثر و سیاست‌های مدیریتی باید رویکرد می‌توان از بحران‌های مشابه عبور کرد. اگرچه وضعیت آب در ایران به واسطه شرایط جغرافیایی و تغییرات اقلیمی پیچیده‌تر از بسیاری کشورها است، اما با سیاست‌گذاری‌های صحیح و مدیریت اصولی می‌توان اثرات بحران آب را کاهش داد و منابع آبی کشور را برای نسل‌های آینده حفظ کرد.

ایران کجاست؟

گفت‌وگو با سیدمحمد بهشتی

عکس: سجاد اکبرنیا

سلسله نشست‌های «ایران کجاست و ایرانی کیست؟» ازجمله پیش‌نشست‌های همایش سالانه انجمن علمی مطالعات صلح ایران است که با عنوان «مکتب ایران صلح» در تاریخ هشتم و نهم اسفندماه امسال برگزار خواهد شد. در نخستین پیش‌نشست میزبان آقای سیدمحمد بهشتی بودیم که سال‌ها رئیس سازمان میراث فرهنگی بوده‌اند و مؤلف کتابی است در باب «ایران کجاست، ایرانی کیست». مهندس بهشتی دیدگاهی نو و عمیق نسبت به ایران دارد. سال‌ها کار و تدریس در حوزه میراث فرهنگی از ایشان چهره‌ای متفاوت در مباحث ایران‌شناسی به‌وجود ساخته است. ایران مفهومی قدیم است و ابعاد بسیار گوناگون فلسفی-تاریخی، هنری، سیاسی، ادبی و دینی دارد. مهندس بهشتی به شایستگی می‌تواند وجوه هنری و فرهنگی ایران صحبت کند. این نشست در خانه اندیشمندان علوم انسانی برگزار شده است.

مهندس بهشتی سخن را این‌گونه آغاز کرد: امروز وقتی راجع به ایران صحبت می‌کنیم، معمولا موضوع این صحبت‌ها احوالات ایرانیان است. نه «کجایی ایران» و «کیستی ایرانیان»؛ و در واقع به این پرسش که «فرهنگ چیست؟» می‌اعتناست. از زمان مرحوم جمال‌زاده تا آقای فراستخواه در دوران اخیر صاحب‌نظران بسیاری درباره احوالات ایرانیان گفته‌اند که معمولا برشمردن فهرست بلندبالایی از معایب است. روزگوبی، ریساکری، قهرمان‌پروری، مردپرستی، تنبلی، فردگرایی و... کسی تردید ندارد که قانون‌گریزی و رباکاری کوچیش در جامعه وجود دارد. اما برشمردن این خصوصیات پیامد صحیحی به پرسش «کیستی ایران» نیست. این خصوصیات احوال ایرانیان است. نه کیستی‌شان